

## תוכן הענינים

על מערכת השחיטה   125	מבוא   7
האיש הנכון   131	ימי ילדותי   9
הכשרות – על בסיס איתן   137	בישיבות פרפויסק-ויעטקא   15
במעיינות המרפא   141	הגאון   21
גיור שלא כהלכה   147	על פרשת דרכים   29
האמת המנצחת   151	ליובאוויטש   35
פחד שוא   159	פה אשב כי אויתיה   41
התנגדות יהודית עיקשת   163	מראה כהן   49
הללוהו בנ־ב־ל   171	נגלה וחסידות   59
אסיפה בלתי רצויה   177	הרמב"ם של תורת החסידות   73
מעז יצא מתוק   183	המהפכה הסובייטית   81
שומר שבת מחללו   189	ה"אדומים" מסתערים   87
מצודה פרוסה   197	ביקור ראשון בבאטום   93
במעבה הענן   205	מאפילה לאורה   99
במלתעות הג.פ.א.ו.   209	היהודים ההרריים   103
מלכות בית דוד   219	רבנות בבאטום   109

חבלי קליטה בסמרקנד | 283  
יסוד חברה קדישא | 287  
הקמת תלמוד-תורה | 295  
היציאה הגדולה מעמק הבכא | 301  
הגאון רבי דוד צבי חזן נ"ע | 315  
אחרית-דבר | 337  
לדמותו של רבי נחום שמריהו | 339  
המשפחה | 344  
הרבנית מלכה ע"ה | 349

איש ההצלה | 225  
כל עכבה לטובה | 231  
בין הערים והעיירות | 237  
ביקור פתע | 243  
הטבעת מתהדקת | 249  
סערה בעולם הגדול | 255  
לילות ביער | 258  
ברגע האחרון | 269  
בדרך לסמרקנד | 275

## מבוא

ספר זה המוגש לפני הקורא, מהווה מסכת שלימה של פרקי חיים מסעירים אשר עברו על הגאון רבי נחום שמריהו ששונקין זכר־צדיק־לברכה, מגדולי וחשובי הרבנים בדור הקודם, שנמנה בצעירותו על אותו "דור דעה" של תלמידי ישיבת 'תומכי־תמימים' הנודעת שהתקיימה בליובאוויטש, ופרק נכבד מימי חייו עסק בהרבצת התורה והפצת היהדות במסירות־נפש עצומה בחשכת עמק־הבכא הסובייטי.

פרקי הזכרונות שלפנינו, ממלאים את דברי הימים ההם בתיאור חי ומוחשי.

בתחילה עוסקים הם בהדרה וצביונה הרוחני הנפלא של ישיבת 'תומכי תמימים', שהייתה כור היתוך לגדולי תורה ועובדי ה' בכל ליבם ומאודם.

בהמשך הדברים, מצטיירת לה תמונה כללית ומקורית על תלאותיה של יהדות רוסיה הדוויה; גאוניה, רבניה וחסידיה; מהם אשר נשמותיהם הזדככו ונצרפו בבור הברזל הקומוניסטי, ועלו בסער השמימה בהיכלי קדושי עמנו, אשר הומתו ונרצחו על קידוש השם, ומהם אשר זכו להישאר עלי אדמות, וחלקם אף חיים אתנו עד היום הזה.

חשיבותם של פרקים אלה, עקב היותם נכתבים ממקור ראשון, מכתב־ידו ופרי־עטו של אחד מגדולי הרבנים ברוסיה בעת ההיא. המחבר, לא רק שהציץ ולא נפגע, אלא בעצמו עמד איתן כצור חלמיש באש הגדולה הזאת, נאבק בתוך להבותיה, בעודו אפוף בעשן לשונות האש שהתאבכו ממדורת הגיהינום הענקית, שהציתו אנשי הרשע הסובייטים, אשר לא חסו ולא חמלו על עצי החיים, אשר החזיקו בה גדולי ומאורי האומה, ענקי החסידות, במשך מאות בשנים, ובזרועות רשע אבו לקעקע ולגדוע כל חלקה טובה אשר זרעה, חרשוה וגדלוה ענקי הרוח לדורותיהם.

בפרקים אלה הננו נתקלים בשמותיהם של פארי וגדולי החסידים למיניהם, אשר שמם הולך לפנייהם, שהיוו סמל חי למסירות נפש של ממש.

כן ניתן לדלות מפרקים אלו מידע רב על קהילות גרוזיה המעטירות באותם הימים, אשר כה מעט ידוע לנו על אותה התקופה בגרוזיה ממקורות נאמנים. אדמו"רי חב"ד שלחו אל גרוזיה כמה מגדולי רבני חב"ד – והמחבר בכללם – שחיזקו והרחיבו בה את חומת היהדות. המחבר שימש בה כרב וכרועה נאמן משך שנים רבות.

מהדורתו הראשונה של הספר (תש"מ, הוצאה שניה: תשמ"ח) נערכה בידי הסופר החסידי, הרב נפתלי צבי גוטליב שליט"א, שערך את פרקי הזכרונות לספר אחד שלם, תרגם פרקים רבים משפת האידיש (בה נכתבו במקור) ללשון־הקודש והוסיף בסוף הספר פרק מיוחד לדמותו הדגולה של המחבר, בכדי להעניק לקורא מושג־מה על דמותו המזהירה. כמו גם פרקים על בני־משפחתו וזוגתו הרבנית ע"ה.



## ימי ילדותי

העיירה פרפויסק שבפלך מוהליב • בתי הכנסת שלה • האסון  
המחריד לבנו של נגיד העיירה • פגישת הרד"ז קוזווינקוב עם  
חבורת לצים ברכבת

נולדתי להורי אברהם ורבקה ששונקין זכרונם לברכה, בעיירה הקטנה  
פרפויסק, פלך מוהליב, ברוסיא הלבנה. עיירה זו עמדה על פרשת  
דרכים: מצידה האחד הובילה הדרך לצ'רקוב, ומשם – לערים קרימשוב  
ואמצ'יסלב (זו האחרונה מוזכרת בתשובות אדמו"ר הזקן, תשובה  
סימן ל"ז, ואף אני חש אליה קרבה אישית, שכן למדתי בה שנה וחצי),  
ומצידה השני הובילה היישר אל העיר הגדולה הומל. עיר זו מפורסמת  
אף היא בקרב חסידי חב"ד, שכן כיהן בה כרב ואב"ד הרב הגאון הגדול,  
החריף, החסיד רבי אייזיק עפשטיין, המפורסם בפי חסידי חב"ד בשם:  
ר' אייזל הומלער.

במזרחה של העיירה עובר הנהר "סאזש" המתמשך אל העיר  
האמליה ומשתפך אל הנהר הגדול "דניפר". הקשר עם העולם החיצון,

ובפרט עם העיר האמליה, התנהלה בימים ההם ע"י אוניות-קיטור ("פאראחאד" ברוסית), שחלפו גם על פני העיירות הקטנות: הייסין, קרמה, וייטקה, עד לתחנה האחרונה היא העיר הומל. בימים ההם טרם הומצאו האוטובוסים, וכלי רכב ממונעים טרם נוצרו. הקשר היבשתי התנהל רק בשעת הדחק.

אבי היה תלמיד ישיבת בברויסק, אשר בראשה עמד רבם של חסידי בברויסק רבי שמרי' נח שניאורסאהן.

אמי היתה בתו של ר' חיים שינין ז"ל, אשר כונה בשם ר' חיים רבינוקר.

נולדתי בערב סוכות בשנת תר"נ. – אם כי בתעודת הזהוי (פספורט) נרשם כי נולדתי בשנת 1888 למספרם.

בפרפויסק היו רק שלשה בתי כנסת: שנים עמדו במרכז העיר, – מימין של חסידי חב"ד ומשמאל של מתנגדים – ובית הכנסת השלישי היה ביכ"נ קטן שעמד על המסילה הפונה והנמשכת להעיר הומל.

בבית הכנסת הגדול של החסידים כיהן כשמש וכמלמד-דרדקי ר' ישראל ימניצקי. נוסף לזה היה גם המשמש של הרב ושל החברה-קדישא. הרב היה מתנגד, תלמיד ישיבת וולוז'ין, והתפלל בבהכנ"ס של המתנגדים, שם התפלל גם הגביר של העיירה, ר' יעקב (כיניו: קולע מאגידסון). יהודי בר-אורין, בעל הדרת פנים, גבוה ויפה תואר. אבל בנו כבר למד למודי חול בבית-הספר הממלכתי הרוסי בעיר מוהליב, והודות לעשירותו התירו לו שלא לכתוב בשבת.

לאחר שגמר את חוק לימודו וחזר לביתו – קרה לו אסון מדהים: הוא ישן, לבדו, בחדר שחלונו פתוח לחצר בה גדלו דשא ועשבים יפים. באחד מלילות הקיץ רעה שם סוס, ותוך כדי כך קרב אל החלון. הוא תחב את ראשו אל תוך החלון פנימה והשמיע קול צהלה, לשמע הקול

התעורר נחמן משנתו העמוקה ופלצות אחזתו. הוא איבד עשתונותו ומרוב פחד ובעתה, באישון לילה, יצא מדעתו ופרץ בהשתוללות נוראה. לא הועילו לו שום תרופות, ובהשכמת הבוקר אסרוהו והובילוהו לעיר מוהליב לבית החולים של חולי נפש ר"ל.

בשנת תרנ"ה, כאשר מלאו לי חמש שנים, הכניסו אותי ל"חדר" של דודי המלמד-דרדקי ר' ישראל ימניצקי, שהיה באחד מחדרי בית-הכנסת. למדתי אצל דודי שלשה "זמנים" ("זמן" – תקופה של חצי שנה, של קיץ או של חורף).

פעם בהיותנו בחדר, יצא דודי לשעה קלה, התלמידים יצאו מן החדר של בית-הכנסת, שהיה עודנו פתוח, ושם התפלל ביחידות בחור אורח, שבא מהעיר וייטקא באונית הקיטור. היה זה בחור תמים, חניך ישיבת "תומכי תמימים" – ליובאוויטש, לבוש במעיל ארוך ופניו עטורים פיאות, כדרך התמימים. בני פרפויסק לא היו רגילים לזה, כי הם היו קצוצי פאה ולבושם קצר. הבחור נראה להם, אפוא, כבריה משונה, וכאשר היה מהלך ברחוב, התקבצו סביבו נערים, רצו אחריו ולעגו לו. בבית-הכנסת התפלל בדביקות, בשירה ובזמרה, כדרך בחורי החמד של חב"ד. הילדים חיקוהו בקולם ובלבלו אותו בתפלתו, וכאשר פקעה סבלנותו רדף אחריהם להבריחם מבית-הכנסת. כלם ברחו מיד ולא השיגם, אך אני, שהייתי נער שקט ולא חיקיתי אותו, לא יראתי ונשארתי במקומי, כך שהוא שפך את כל חמתו עלי...

לימים, כאשר למדתי כבר בליובאוויטש, והוא בא לבקר את הרבי כנהוג, (שמואל ויעטקר קראו לו) הזכרתי לו את ביקורו בעירי פרפויסק ומה שקרה לו אז. הוא סיפר לי, כי כשחזר באונית הקיטור, כבר נתקבצו סביבו חבורת לצים מבחורי פרפויסק והתלו בו. הם לא הרפו ממנו ודרשו כי ימכור להם את פאותיו, משראה כי קשה לו להפטר מהם, נענה להם כי יאות להם, מבלי לקבל תמורה כלשהי, רק בתנאי מסוים. מששמעו את תנאו נסוגו אחר ורק אז רווח לו.

חסידים מספרים, כיוצא בזה, על הרב הגדול, החסיד רבי דוב זאב קזווניקוב, שהי' רבם של חסידי חב"ד בעיר הגדולה יקטרינוסלב בחבל אוקריינה (אחריו מילא את מקומו, הרב הגאון הרב החסיד רבי לוי יצחק שניאורסאהן, אביו של יבלחט"א כ"ק אדמו"ר שליט"א [זי"ע] של היום). כינויו היה ר' בערע וואלף קאטערינוסלאווער, שכן אצל החסידים לא נהגו להכתיר בתארים. הוא היה פקח ופה מפיך מרגליות בחסידות, וכאשר הייתי בעיר צ'רניגוב אצל הרב הגדול, הרב החסיד רבי דוד הירש חן ז"ל, אמר לי הרד"ץ (רבי דוד צבי), כי מיום שנעדר ר' בערע וואלף, אין לו עם מי לדבר מילה של חסידות, כי ידיעתו בחסידות היתה גדולה מאד!

בימים ההם, כשנסעו שומרי מצוות באנית קיטור, יחד עם גוים ועם יהודים לצים, לא היו מתעטפים בטלית בתפילת שחרית בנסיעה, אלא היו מניחים תפילין בלבד שאינם ניכרים כל-כך. אף היו ממהרים בתפילה כדי שלא ילעיגו עליהם ולא יהתלו בהם.

לא כן רבי בערע וואלף: אחת היא לו אם הוא בדרך או בבית. הוא קיים במלואם את דברי הרמ"א בריש שו"ע אורח חיים: "ולא יבוש מהמלעיגים עליו". וכך היתה דרכו: תחילה למד דברי חסידות. לאחר מכן לבש את הטלית ותפילין, והאריך מאד בתפילתו בדבקות נפלאה.

באחת מנסיעותיו, ישבה בקצה האניה חבורת לצים, כולם גלויי-ראש, אנשים אשר בעירם מעולם לא ראו ולא שמעו תפילה כתפילת הרב. הם רק ידעו כי תפילה היא אמירת התיבות, יש ממהרים ויש מאריכים הקוראים בקול רם ובמתינות. אולם תפילה מתוך שירה וזמרה, פעמים בחדוה ופעמים במרירות – כזאת לא שמעה אזנם מעולם. לראשונה בחייהם שמעו תפילה כזו, ודימו בעצמם כי הלה רבי של חסידים (א גוטער איד), אשר אינו יודע בין ימינו לשמאלו, וכאן המקום להתל בו, ואילו הוא אף לא יבין שמתלוצצים עליו. הם התכוננו לשמחה רבתי שתפרוץ בעקבות ליצנותם וצפו בכליון עינים שיגמור תפילתו.



משסיים, התקרבו אליו, הושיטו לו יד ל"שלום עליכם", ואמרו לו כי היות והוא נראה להם רבי, אדמו"ר, לכן הם מבקשים לשמוע ממנו דברי-תורה. הוא הקשיב להם בתמימות נפלאה וניאות להם בשני תנאים: עליהם לכסות ראשם, ושנית – כי יקבלו עליהם לשמוע היטב את דבריו כי דברים קדושים המה.

הללו פנו במרוצה ובשמחה להלביש את כובעיהם, שכן מדומים היו כי עתה יהיה להם על מה להתלוצץ. מששבו עם כובעיהם לראשיהם, והעמידו פנים כאילו באמת רוצים לשמוע דברי תורה, הקדים ואמר להם כי ישנו ספר קטן ו"תניא" שמו, אשר חיברו איש קדוש ונורא. הוא הזכיר להם כי איש קדוש אחד הפליא אותו במאד. ואמר כי אף שהספר קטן הוא – השכיל מחברו להכניס בתוכו את הרבונר-של-עולם הגדול! לשמע ההקדמה, רצו לפרוץ בצחוק, שכן סבורים היו כי אינו מבין כלל-וכלל שאנשים ריקים ופוחזים יושבים לפניו. אבל הם התאפקו מאד כדי שלא ימנע מלומר את דברי התורה שלו, ואז ילעיגו עליו ביתר שאת.

הוא המשיך ואמר: בספר הקטן שהזכרתי, מבוארות שלש מדריגות: (א) מהו צדיק, (ב) מהו בינוני, (ג) מהו רשע. הצדיק הוא זה שביער מקרבו את יצרו הרע, ממאס מה שהעולם מתענג עליו ומתעניין בו, וכל חייו ותענוגו הוא רק בתורה ובמצוות. ההיפך מזה הוא הרשע, כי העולם שלו מתרכז רק בעוה"ז ותענוגיו; עמל לבער מקרבו את יצרו הטוב; ומשביערו ונשאר ברע – קשה עליו לראות איך מבטלים אנשים מהם הנאות עולם הזה, בדמותו כי אין אלה אלא חסרי בינה, אשר אינם יודעים ליהנות מששון החיים.

והבינוני הוא זה שהיצר הרע אצלו הוא בשלימות, בדומה לרשע, כי אין בכוחו לבערו כמו הצדיק, אבל אינו עושה רע כרשע; הוא מתאוה אמנם לכל תאוות ותענוגי עוה"ז. אבל כיון שהתורה אוסרתם הוא משליט את מוחו על לבו, ואינו עושה אותו – אף כי לבו מתאוה להם, ולכן הוא נקרא בינוני, כי אינו לא צדיק ולא רשע – —

דבריו חדרו עמוק בקרבם והתכוננו ללכת מבלי להגשים את משאת-ליצנותם. אך, הוא בקשם להוסיף עוד שמוע ממנו, עד אשר יגמור את דבריו. הוא הוסיף, כי ג' מדריגות אלו הן באנשים. אבל, אותן שלש המדריגות מצויות גם בבעלי חיים, למשל – בכלבים: ישנו כלב צדיק, כלב רשע וכלב בינוני. כלב צדיק הוא זה הרובץ תדיר על המדריגות הסמוכות לפתח המרפסת, ועליו לשמור שלא יהינו להיכנס לביתו של בעל-הבית בלא רשות; אם בעל-הבית נותן לו הרשות, הוא מניחו לבוא. אולם, הבא בלי רשות נובח הוא כנגדו ואינו מניחו להיכנס בשום אופן.

לא כן כלב רשע; מקומו בכל החצר. מסתובב תמיד הלוך ושוב, וכשרואה אדם הולך בשטח חצירו, אפילו בצד השני של הרחוב, כבר מתחיל הוא לנבוח, ואם אין ממהרים לעבור – קופץ הוא מבעד לגדר ומוכן גם לנשוך.

אבל הכלב הבינוני לא איכפת לו מי מהלך ברחוב, אפילו בצד חצרו – העיקר שלא יכנסו לחצרו!

ומכאן לנמשל – אמר – אילו הייתי מתפלל בפנה שלכם, היה לכם מקום לטעון כי תפלתי מפריעה אתכם, אבל כאשר אני מתפלל בקצה האחד ואילו מקומכם בקצה השני, – מדוע לא יכולתם לסבול, ונהגתם כמו אותו בעל חי רשע, לבוא בגבולי ולבזותני?! – –